

Oterdesillas-Tordesillas i la vila valenciana de Silla

Autor: Ivan Giménez
Data de publicació: 12-09-2014

Té alguna relació el topònim castellà de Tordesillas amb la valenciana Torre de Silla? Per què la història de les seves fundacions són tan idèntiques, s'encavalquen i s'arriben a confondre? L'Ivan Giménez en mira de treure el desllorigador en aquest article

A l'escrit que presentem a continuació posem sobre la taula la possibilitat de la tergiversació i corrupció del topònim Tordesillas als documents i a les grans cròniques biogràfiques i històriques.

-Origen i etimologia del nom1:

Alguns autors diuen que la seva fundació dataria d'època romana, i el nom provindria de la construcció d'una torre en honor al dictador romà Luci Corneli Sil·la. D'atres, defensen que el nom derivaria de Turris-Syllae. Uns altres es remunten fins a l'època aràbiga i fan corrompre el nom Tordesillas de Thor Shila, és a dir, fortalesa de Shilans (tribu àrab). Tanmateix, l'opinió més acceptada fins al moment situa l'origen de Tordesillas a l'edat mitjana, derivant el nom d'Oter de Sillas o Oter de Cillas.

(Resum extret de la plana web Oficial de Turisme de l'Ajuntament de Tordesillas)

-Observacions:

Per reduir al màxim aquest corrent fundacional precristià romànic o hebreu de la vila, citarem el senyor José Mª. Quadrado, que, a la seva obra Recuerdos y bellezas de España2, diu:

"En Tordesillas no hay que buscar monumentos ni aun memorias anteriores a la reconquista. Quédense en paz la Aconcia de Estrabon y la Tela de Tolomeo y la Torre de Sila y las etimologías hebráicas, célticas y arabigas que de

aquel nombre se han ensayado; de Otero deriva que no de torre, y Oter de Siellas se la llama constantmente en los documentos de la edad media".

A la documentació medieval, com ja ens diu el senyor Quadrado, no apareix el nom corromput de Tordesillas, sinó que hi ha la designació originària: Oterdesillas3. Vegem tot seguit part d'aquesta documentació on es designa el municipi de Tordesillas com a Oterdesillas:

1229-14654.- "La venta que en 1229 le otorgó Fernando el Santo de la heredad de Zofraguilla, curiosas leyes suntuarias publicadas en 1252 contra el escesivo lujo de las armas, el fuero que en 1262 le concedió Alfonso X en recompensa de grandes servicios prestados á su padre y á su bisabuelo el de las Navas, la promesa de Sancho IV en 1287 de no desprenderla jamás del real señorío, la donacion que en 1305 le hizo Fernando IV de las aldeas de Bercero y de Matilla. Allí consta el homenaje que en 2 de abril de 1354 recibió de los moradores de la villa el rey D Pedro debajo del portal de la iglesia de Sta María, allí la prisa que se dió Juan I de reincorporarla á la corona en 1385 despues de ceder en cambio á su esposa Beatriz la villa de Béjar poniendo á salvo la jurisdiccion del convento de Sta Clara, allí el privilegio que otorgó Enrique IV en 28 de agosto de 1465 de tener mercado todos los martes merced que confirmada por los reyes posteriores constituye todavía su prosperidad y riqueza".

En tots aquests documents, que mostra a tall d'exemple el Sr. Quadrado, s'anomena la vila de Tordesillas com Oterdesillas.

9095.- Carta de permuta d'Alfons III: Autero de Sellas.

10476.- Donació realitzada per Munio Sarraciniz: Ottero de Sellas.

11167.- Butlla de Pascual II: Alter de Sellas.

11258.- Butlla d'Honori II: Other de Sellas.

11439.- Butlla d'Inocenci II: Oter de Sellas.

114810.- Butlla d'Eugeni III: Auterici de Sellas

116211.- Butlla d'Alexandre III: Oter de Sellas.

116912.- Privilegi rodat d'Alfons VIII: Oter de Sellis.

118713.- Butlla d'Urbà III: Otero de Siellas.

125814.- Privilegi rodat d'Alfons X: Otterdesillas -

128515.- "Certificacion dada por el Obispo de Osma D. Agustin, su fecha en II de Enero de 1286 de la Carta de Donacion que otorgaron á su instancia la Infanta Doña Berenguela, y Doña Maria Gutierrez, Abadesa del Monasterio de Santa Maria la Real de Burgos, su data Viernes postrero dia de Noviembre de 1285. del Monasterio de Oterdesillas, á favor de la Iglesia de S. Pedro de Soria, y otras coses. Se halla original en el Archivo de dicha Iglesia con sello de cera pendiente en filos de ilo y la figura de un Obispo vestido de pontifical".

1359/6016.- Testament de Pere I de Castella. En aquest cas Tordesillas és anomenada Oterdesiellas. A peu de pàgina hi figura l'enunciat següent: "Así la voz hoy de Tordesillas es corrompida de Oterdesiellas, ú Otero de Sillas.-Cobarr. MS".

139317.- "Catalina de Láncaster, reina de Castilla y de León, envía saludos a las hermanas del monasterio de Santo Domingo el Real de Toledo y les cuenta cuánto bien le hacen las cartas que ellas le envían, y les pide que le den noticias de su tía y además que recen por el rey para que no sufra mal alguno. Dada en Oterdesillas, dies e siete días de agosto."

141818.- "Provisión del Consejo del Rey Don Juan fijando normas para la elección de los sesmeros de la Villa y tierra que habían de intervenir en todas las derramas de maravedís que tuviesen lugar en lo futuro. Dada en Oterdesillas, seys días de setienbre, año del nasçimiento de nuestro Señor Ihesu Christo de mill e quatroçientos e diez e ocho años."

142719.- “Butlla de Martí V que posa els béns del monestir sota la protecció dels bisbes d'Àvila i Zamora i del prior de Sant Benet de Valladolid”. En aquest text és interessant d’observar que en llatí es diu Oterdesillas.

143120.- "Eugeni IV concedeix tres anys d'indulgència als visitants de la capella de López de Saldaña”. Una altra vegada apareix Oterdesillas en llatí.

145321.- Carta d’Isabel de Portugal, esposa de Joan II de Castella: Oter de Syllas.

145422.- Cèdula reial de Joan II de Castella atorgada a Oterdesillas.

146423.- Al llarg de tota la carta sempre s’usa Oterdesillas menys en una ocasió que l’anomenen Tordesillas. Cal tenir present que aquest document és una còpia, tal com ens ho ha indicat el senyor Toledo Castro.

146524.- Carta transcrita d’Enric IV de Castella on esmenta Oterdesillas.

146725: Butlla de Pau II. - Oterdesillas -

147026.- Testament de la infanta de Portugal Beatriu: “El mi cuerpo sea sepultado en el mi hospital de Mater Dei, que yo fago y mando façer en esta villa de Oterdesillas... labrada en alabastro con çinco escudos de mis armas... por la forma y manera que estan en la sepultura de don Lope de Barriento, ...e mando sepultar mi cuerpo en el dicho monasterio de Santa Clara d’esta dicha villa de Oterdesillas donde mis testamentarios quisieren ellos bien visto fuere fasta ...”.

1474, 29 de Març27.- Carta del príncep Ferran: Oterdesyllas.

Observem que el nom de Tordesillas és molt més modern del que ens imaginàvem. Aleshores, el que cal ara és preguntar-nos fins quan es va denominar Oterdesillas la població que actualment coneixem com a Tordesillas:

“Breve apologia...”28: Ens esmenten que Tordesillas l’any 1368 era anomenada Oterdesillas. Atenció: l’autor de l’obra dóna una dada importantíssima, ja que, si Tordesillas era coneguda com Oterdesillas, almenys fins l’any 1368, hem d’inferir que tot document, crònica, compendi universal, historia general... on l’esmentin com a “Tordesillas” en una època anterior a 1368, serà còpia d’un original on hem de creure que constava “Oterdesillas”.

“Carta d’Enric IV de Castella”: Tal com dèiem unes línies més amunt, al Nobiliario genealogico de los reyes y titulos de España, hi ha la transcripció d’una carta del monarca castellà Enric IV. Fixem-nos en aquest fragment: “Fizo muchos y muy grandes, leales y muy nobles Servicios al Rey don Juan de gloriosa memoria mi señor e padre, e a mi, e se quiso esmerar en apurar en lealtad entre otros Grandes, e mis cavalleros en muchas cosas, especialmente poniendose a grandes trabajos, e a riesgos, e peligros de su persona, e de sus gentes, por delibrar la persona del dicho señor Rey mi padre, quando estuvo apresso en la villa de Oterdesillas por el Rey don Juan de Navarra, que aora es Rey de Aragon, e por el Infante don Henrique su hermano...”. Aquesta carta ens és molt útil ja que ens permet certificar que l’any 1465, data de la carta, Enric IV anomena Oterdesillas la vila de Tordesillas.

Crònica d’Àlvar de Luna29: Tant a l’edició de 1546, com a la del 1784, publicada pel senyor Flores, es manté el nom d’Oterdesillas al llarg de tota l’obra. Aquí en tenim un exemple30: “El Rey de Castilla tovo las Carnestolendas en Oterdesillas, é fué tener la Pasqua de Resurreccion á Segovia con la Reyna su madre é con las Infantas sus Hermanas, é estovo ende fasta passado el mes de Septiembre. E de alli se vino á Valladolid é estovo ende”. Per tant, l’any 1546, quan es publicà la crònica d’Àlvar de Luna a Milà, encara es coneixia com a Oterdesillas.

Fins ara hem vist que a l’any 1368 la vila castellana era coneguda com a Oterdesillas, que aproximadament cent anys després, al 1465, el rei Enric IV de Castella encara l’anomenava Oterdesillas i que a la crònica d’Àlvar de Luna, impresa al 1546, se la continua designant com a Oterdesillas. Aleshores, quan sorgeix la denominació de Tordesillas? A continuació farem una comparativa entre diferents documents i cròniques per observar com s’ha anat corrompent el nom d’Oterdesillas:

Documents diversos

Any 141831, 2 de juliol---------- Oterdesillas

Any 141832, 7 de juliol---------- Tordesillas

Any 141833, 5 de agosto---------- Oterdesillas

Any 141834, 6 de setembre-------- Oterdesillas

A tres de les cartes que hem presentat, escrites pel rei Joan II de Castella, hi podem veure com s'anomena Oterdesillas la vila val·lisoletana. Curiosament, a la carta del set de juliol, la qual té una diferència de només cinc dies respecte la carta donada en el mateix mes, citen la vila com a Tordesillas. S'ha d'anotar que al no poder estudiar l'original no sabem si és un error de transcripció, o realment es mencionada com a Tordesillas; en aquest cas, potser voldria dir que som davant d'una còpia o una falsificació.

Documentos de los Reyes Católicos (1475-1491)

Any 147535,18 de juliol----------Tordesillas

Any 147536,18 de juliol----------Tordesillas

Any 147537,18 de juliol----------Tordesillas

Any 147538,28 de juliol----------Tordesillas

Any 147639,20 de febrer----------Tordesillas

Any 147640,2 de març---------- Tordesillas

És sorprenent observar el canvi de nom que es produeix a partir de la documentació dels Reis Catòlics.

Tractat de Tordesillas41

Any 1494 ---------- Tordesillas

Al document suposadament original on es divideix el món entre Portugal i Castella apareix mencionada la vila val·lisoletana com a Tordesillas. Es podria inferir que aquest document podria no ser l'original. I aquí arribaríem a un dels punts més interessants de la recerca que ara ens ocupa.

Crònica de Joan II de Castella

Edició 151742 ---------- Tordesillas

Edició 154343 ---------- Tordesillas

Edició 159144 ---------- Tordesillas

Edició 177945 ---------- Tordesillas

És ben curiós com en totes les edicions impreses (les manuscrites amb anterioritat al 1517 diuen que s'han perdut) de la crònica de Joan II de Castella per anomenar la ciutat medieval d'Oterdesillas ho fan amb la derivació moderna.

Crònica de Pere I de Castella (...Enric II, Joan I i Enric III de Castella)

Edició 152646----------Tordesillas

Edició 154947----------Tordesillas

Edició 159148----------Tordesillas

Edició 177949----------Oterdesillas

A les tres primeres edicions observem com la vila és anomenada amb la forma actual de Tordesillas, però se'ns fa molt estrany que a l'última edició del 1779 l'esmentin com a l'edat mitjana: Oterdesillas.

Crònica d'Àlvar de Luna

Edició 154650 ---------- Oterdesillas

Edició 178451 ---------- Oterdesillas

Ja hem vist anteriorment que a les diferents edicions de la crònica d'Àlvar de Luna s'anomena Oterdesillas l'actual

Tordesillas.

Seguro de Tordesillas

Edició 161152 ---------- Tordesillas

Edició 178453---------- Tordesillas

L'autor del Seguro de Tordesillas, Pedro Fernandez de Velasco, dit també, "el buen conde de Haro", nasqué l'any 1399 i finà el 1470. Hem de deduir, doncs, que al manuscrit realitzat pel senyor de Velasco apareixia el nom d'Oterdesillas i que es va canviar per Tordesillas en les edicions impreses, ja que a l'època en què visqué el comte d'Haro, a tots els documents la vila es designava com a Oterdesillas.

Certament, podem afirmar que a l'edat mitjana la vila de Tordesillas s'anomenava Oterdesillas. Però ens adonem que l'etimologia canvia a partir de la documentació realitzada pels Reis Catòlics. Aquesta transformació del nom ens sorprèn, ja que Isabel, dita la Catòlica, és filla de Joan II de Castella, germanastra d'Enric IV, i aquests, com els seus avantpassats, sempre l'esmenten com a Oterdesillas. Per què Isabel, reina de Castella, l'anomena Tordesillas? És possible que les vacil·lacions del nom en els documents responguin a una reescriptura de la història d'algun indret amb una etimologia semblant?

Tot seguit, gràcies a la tasca recopiladora del nostre company Manel Capdevila, mostrarem part d'un article publicat a la revista Algudor al gener del 200454, on l'autor posa de manifest la semblança fonètica del nom i també la coincidència entre els orígens de les viles de Tordesillas i de Silla (València):

"És molt curiosa la relació que s'estableix entre Silla i la ciutat castellana de Tordesillas. La semblança fonètica és indubtable, però la nota va més enllà, atribuint la fundació de les dues poblacions a la intervenció d'un mateix personatge: el dictador romà Sil.la, d'on els vindria el nom tant a l'una com a l'altra. A Tordesillas hi ha un parell de teories sobre l'origen del topònim. Una primera, poc acceptada, atribueix el nom de la ciutat al personatge romà esmentat. Altra, amb més predicament, el fa derivar de la paraula llatina "cella", amb el significat de magatzem o graner. Curiosament, a Silla hem compartit durant molts anys aquestes dues hipòtesis per a explicar el nostre topònim".

L'any 2004 en aquest article ja es deixa constància de la curiosa relació que hi ha entre Silla i la ciutat castellana de Tordesillas tant en la semblança fonètica dels noms, com en els orígens de les viles. Però hi ha un gran inconvenient en tota aquesta casualitat. Sobre Tordesillas ja ens ha il·lustrat el senyor Quadrado dient-nos que no s'han de buscar orígens romans, hebreus, cèltics, ni aràbics per a aquesta vila castellana. Per tant, es fa realment difícil d'entendre per què canvien l'origen i l'etimologia d'Oterdesillas. S'ha de remarcar que la formació del nom Oterdesillas provindria d'"otero", segons la majoria d'entesos. "Otero" significa lloc elevat, i és notori que la vila de Tordesillas descansa sobre una elevació del terreny. I les "Sillas" d'"Oterdesillas" vindrien de les pedres en forma de cadires que hi ha al mirador natural. D'aquesta etimologia ens en deixa constància el mateix escut de la vila:

Descripció de l'escut de Tordesillas55

Ens trobem a la part baixa unes ones en camp d'atzur amb un promontori batut per les aigües del Duero.

Sobre el promontori campegen tres cadires de muntar a la geneta. A banda i banda del turó apareixen dues claus

cabdills repujades en or, que podrien ser les claus que obren i tanquen les portes de la vila. L'orla que envolta aquest blasó, en el qual apareixen gravats els títols de MVY ILVSTRE, ANTIGVA, CORONADA, LEAL I NOBILISIMA, pot remuntar-se a l'alta edat mitjana.

El rei Sanç IV el brau afegeix Tordesillas a la corona en una carta privilegi per la qual l'escut d'armes de la vila havia de ser coronat.

En resum: observem que durant tota l'època medieval la vila castellana és anomenada Oterdesillas amb el consegüent significat etimològic, reforçat a més a més per l'escut de la vila. Aleshores, per què a partir dels Reis Catòlics construeixen un origen i una etimologia nova per a Tordesillas? I, sobretot, per què aquests nous orígens de Tordesillas, simptomàticament, són idèntics als de la vila valenciana de Silla?

Abans de donar resposta a aquests interrogants avançarem fins l'època actual per fer-nos la reflexió següent: Si l'origen de Tordesillas es remunta al temps del dictador romà Sil·la, a dia d'avui, s'haurien de trobar restes arqueològiques en abundància sota el terreny castellà. Lluny d'això, les restes més rellevants que s'han trobat a Tordesillas són tres tombes, dues de nens i una d'adult, datades del segle IV d. C., les quals formaven part d'una petita vil·la anomenada La Vega56. En canvi, recentment, a la població valenciana de Silla han emergit nombroses restes romanes57, entre les quals es troba un complex termal. Això comportaria, segons el senyor Josep Antich, cronista de la vila de Silla i director del recentment inaugurat museu (M.A.R.S.), que la vila fou un enclavament important dins de la societat del moment, ja que, gaudir d'aquest tipus d'instal·lacions "sempre denota un elevat nivell social"58. A més a més de l'escassetat de restes romanes rellevants a Tordesillas, hem de dir que la vila castellana estava envoltada per una muralla defensiva datada, segons els experts, de l'època medieval59. Actualment es pot visitar una part d'aquesta muralla on hi ha la reconstrucció de la torre anomenada de Sil·la. Però, per què l'anomenen torre de Sil·la si la muralla data de l'edat mitjana? No té sentit. L'existència del dictador romà Sil·la és d'abans de Crist.

Torre de Sil·la (Tordesillas)

Torre de Silla (Silla)

Font:http://www.tordesillas.net/webs/inicio.php?cat=1&cont=3&id=388&orden=0&cat_ref=4&cont_ref=1&id_ref=8

Font:http://www.silla.es/urbanisme/cataleg-municipal-de-bens-i-espais-protegits/patrimoni-arquitectonic/i/31564/1498/torre-musulmana

El primer a donar un origen romà a Tordesillas casualment fou Luci Marineu Sícul, cronista oficial dels Reis Catòlics, on a la seva obra "De las cosas ilustres i excelentes de España" diu: "Tiene tâbien en su ribera Duero: los de

Tordesillas. Cuyo lugar yo diria que se podria llamar Torre de Sila60". És simptomàtica la relació que s'estableix entre l'aparició documental del nom en temps dels Reis Catòlics i el nou origen romà proposat pel cronista oficial d'Isabel i Ferran. Ens sembla molt curiós.

Tot seguit ens aturarem en els esdeveniments que ocorregueren a la vila de Tordesillas a finals del segle XV i la primera meitat del XVI, per intentar donar resposta a les qüestions que hem anat plantejant al llarg de l'article. Volem esbrinar per què es canvia l'etimologia d'Oterdesillas per Tordesillas a partir de la documentació dels Reis Catòlics i treure l'entrellat del perquè d'un origen idèntic al de Silla.

Tractat de Tordesillas (1494):

En Pep Mayolas61 teoritza amb la possibilitat que els Reis Catòlics residien regularment a València, no pas a Valladolid. Addicionalment, seguint els estudis d'en Jordi Bilbeny62 i els membres de l'Institut Nova Història, el descobriment d'Amèrica no seria una empresa castellana, ans el contrari, seria, almenys en la fase inicial, un objectiu de la corona catalano-aragonesa. Podem dir, a tall d'exemple, que el Tractat de Tordesillas, pel qual es dividí el món entre Portugal i Castella, no se signaria a la vila val·lisoletana, ja que, si el descobriment fou una empresa catalana seria més natural que s'hagués signat en territori catalano-aragonès. Si a la teoria catalana de la conquesta d'Amèrica sumem la possibilitat que ens ofereix en Pep Mayolas que els Reis Catòlics s'estaven a València, sospitem que han traslladat la història que pertany a Silla a la vila castellana de Tordesillas.

Captiveri de la reina Joana I de Castella (1509-1555):

Un altre fet rellevant que ocorregué a la vila val·lisoletana fou el captiveri de la reina Joana, dita la Boja, al Palau del Rei des de l'any 1509 fins que traspassà el 1555. Però, continuant amb aquesta possible desubicació interessada dels esdeveniments, aquest succés podria haver passat a la torre de Silla, que ja sabem que feia funcions de presó63. Fins i tot, gràcies a les reformes realitzades l'any 198464, encara avui es pot visitar. D'altra banda, el Palau del Rei, a Tordesillas, on ens diuen que estigué presonera durant quaranta-sis anys la reina Joana, va ser enderrocat a causa del seu estat ruïnós l'any 177165, de manera que resulta impossible de visitar avui dia un enclavament tan important per a la història: quina casualitat. A més a més, el valencià mossèn Lluís Ferrer66 va vigilar Joana durant la seva reclusió i quan es va morir el va succeir en les funcions de carceller Bernardo de Roxas y Sandoval, marqués de Dènia67, fins que finà la reina. En Pep Mayolas ja es preguntava com podia ser que un valencià i posteriorment el marquès de Dènia, marquesat ubicat al regne de València, fossin els encarregats de vigilar Joana –no oblidem, reina de Castella–. Tal vegada els censors no es van recordar de substituir el nom de Dènia per Dueñas tal com sí que ho van fer situant l'enllaç matrimonial entre Ferran i Isabel a Dueñas i no pas a Dènia? Fos com fos, pren sentit la decisió de l'Emperador Carles V de nomenar vigilant de Joana el marquès de Dènia, ja que si la reina castellana, en comptes d'estar en captiveri a Tordesillas estigué a la vila valenciana de Silla, cal remarcar que el seu nou carceller seria un home amb possessions pròximes a la població. Tanmateix, és curiós com el primer vigilant que tingué Joana també fou, com ja hem mencionat, un valencià: mossèn Lluís Ferrer.

Revolta de les Comunitats (1520-1521):

Un altre fet històric destacat que s'esdevingué a la vila de Tordesillas fou la Revolta de les Comunitats, la qual s'inicià l'any 1520 i finalitzà amb el bàndol reial com a vencedor l'any 1521. De manera casual, segons ens narra la historiografia sense res a veure l'una amb l'altra, simultàniament a València començà l'anomenada Revolta de les Germanies, també el mateix any 1520 i s'acabà igualment el 1521, també amb la victòria dels reialistes. Tot aquest seguit de coincidències les analitzarem amb més profunditat en pròximes publicacions.

Abans d' acabar, però, comentarem els trets més significatius de l'escut de la vila de Silla:

Escut de Silla

Es pot observar com en el mateix escut de la vila apareix en el quarterat superior dret la famosa torre de Silla. D'altra banda, a Tordesillas no hi ha referència a cap torre a l'escut, i com ja hem vist anteriorment la torre anomenada de Sil·la no seria més que un nexe de l'antiga muralla sense cap rellevància. Aleshores, tampoc s'entén el perquè del canvi etimològic d'Oterdesillas a Tordesillas, si no és que s'està suplantant la torre de Silla per Tordesillas.

Hem desgranat al llarg de l'escrit la hipòtesi de corrupció i manipulació del nom d'Oterdesillas per la seva denominació moderna "Tordesillas". Alhora, també hem denunciat la possible deslocalització dels fets que se situen a la vila castellana i que podrien haver ocorregut a Silla (València). Ara bé, ens agradaria puntualitzar que amb aquest treball no pretenem ni desprestigiar el nom de la població val·lisoletana de Tordesillas ni tacar la seva

història. Simplement, d'una manera entenem que objectiva i científica, hem aportat tanta documentació com hem pogut recopilar, per fer un revisionisme històric fidedigne. Tanmateix, en fer aquesta revisió ens hem adonat de la possibilitat que la història d'una vila s'hagi fet servir per farcir la de l'altra i ho hem exposat públicament per al seu estudi i difusió.

A tall de cloenda, només volem subratllar que si s'arriba a verificar aquesta hipòtesi, s'hauria de retornar a la vila valenciana de Silla la seva història, que li hauria estat furtada pel mecanisme censor del passat.

Ivan Giménez

Bibliografia

1http://www.tordesillas.net

2JOSÉ M. QUADRADO, Recuerdos y bellezas de España: Valladolid, Palencia y Zamora; 1861; p.167

3ESTEVAN DE GARIBAY Y ÇAMALLOA, Los quarenta libros del compendio historial de las chronicas y universal historia de todos los Reynos de España; Tomo Primero, Barcelona, 1628; p. 176-328.

4J. M. QUADRADO,ob. cit., p. 168.

5JONAS CASTRO TOLEDO, Colección diplomática de Tordesillas (909-1474); Valladollid, 1981, p. 1.

6Ídem, p. 5.

7Ídem, p. 8.

8Ídem, p. 8.

9Ídem, p. 8.

10Ídem, p. 9.

11Ídem, p. 11.

12Ídem, p. 12.

13Ídem, p. 14.

14Ídem, p. 25.

15JUAN LOPERRAEZ CORVALAN, Colección diplomática citada en la descripción del obispado de Osma; Tom III, Madrid, 1788, p. 222.

16D. DIONISIO S. DE ALDAMA y D. MANUEL GARCIA GONZÁLEZ, Historia general de España; Tom IV, 1861, p. 299.

17VIVIANA PONCE ESCUDERO, Testimonios Olvidados: Textos y Documentos del Monasterio de Santo Domingo el Real de Toledo. (s. XIV-XVI); p.138. T esi doctoral dirigida per Almudena Blasco, UAB.

http://hdl.handle.net/10803/96709

18D. ÁNGEL PÉREZ CHOZAS, Documentos del Archivo General de la Villa de Madri; Segunda Série, Tom II, Madrid, 1943, p. 57.

19SANTIAGO RODRIGUEZ GUILLÉN, El Monasterio de Santa Maria la Real de Tordesillas (1363-1509); Tesi doctoral, Universidad de Alcalá, 2010, p. 497, nota 1017.

http://dspace.uah.es/dspace/bitstream/handle/10017/10041/SANTACLARADETORDESILLAS.pdf?sequence=1

20S. RODRIGUEZ GUILLÉN, ob. cit., p. 499, nota 1018.

21J. CASTRO TOLEDO, ob. cit., p. 368.

22PEDRO DE SALAZAR Y MENDOÇA, Chronico de el Cardenal Don Juan Tavera; Valadolid, 1603, p. 34.

23J. CASTRO TOLEDO, ob. cit., p. 411.

24ALONSO LOPEZ DE HARO, Nobiliario genealógico de los reyes y títulos de España; Madrid, 1628, p. 281-283.

25J. CASTRO TOLEDO, ob. cit., p. 449.

26MAGDALENA SANTO TOMAS PÉREZ, Beatriz de Portugal y el hospital Mater Dei de Tordesillas, dins el Homenaje al professor Julio Valdeón Baruque, p.6 nota 9.
http://uvadoc.uva.es/bitstream/10324/4411/1/Santo%20Tom%C3%A1s%204.pdf

27JONAS CASTRO TOLEDO, ob. cit., p. 500.

28ANTONIO DELA BARJA CANGASY TINEO; fins 1647, continuada per FRAY FRANCISCO DE VEGA Y BARGAS, Breve apología…; 1658, p.4.

29Comiença la Coronica de Don Alvaro de Luna Condestable de los Reynos de Castilla y de Leon: Maestre y administrador de la orden y cavalleria de Santiago; Milà, 1546.

30JOSEPH MIGUEL DE FLORES, Crónica de D. Alvaro de Luna; Madrid, 1784. p.12.

31AGUSTIN BERMUDEZ AZNAR, El Corregidor en Castilla durante la Baja Edad Media; Universidad de Murcia, EDITUM, 1970, p. 489.

32D. Á. PÉREZ CHOZAS, ob. cit., p. 53.

33A. BERMUDEZ AZNAR, ob. cit., p. 487.

34Á. PÉREZ CHOZAS, ob. cit., p. 57.

35ANDREA MORATALLA COLLADO, Colección de documentos para la historia del reino de Murcia. Documentos de los Reyes Católicos (1475-1491); Múrcia, 2003, p. 86.

36Ídem. P. 87.

37Ídem. p. 88.

38Ídem. p. 90.

39Ídem. p. 112.

40Ídem. p. 113.

41http://www.mcu.es/archivos/docs/Documento_Tratado_Tordesillas.pdf

42Crónica de Juan II de Castilla; Logroño,1517.

43Crónica de Juan II de Castilla; Sevilla, 1543.

44Crónica de Juan II de Castilla; Pamplona, 1591.

45Crónica de Juan II de Castilla; València, 1779.

46La Cronica del Rey do[n] Pedro; Toledo, 1526.

47La Cronica del Rey do[n] Pedro; Sevilla, 1549.

48Coronica del Reydon Pedro primero de este nombre, llamado el cruel. Rey de Castilla y de Leon, juntamente con la del Rey don Enrique suhermano, y la de don Juan primero de este nombre su hijo; Pamplona, 1591.

49PEDRO LOPEZ DE AYALA, Cronicas de los Reyes de Castilla, don Pedro, don Enrique II, don Juan I, don Enrique III; Madrid, 1779.

50Comiença la Coronica de Don Alvaro de Luna Condestable de los Reynos de Castilla y de Leon: Maestre y administrador de la orden y cavalleria de Santiago; Milà, 1546.

51Cronica de D. Alvaro de Luna; Madrid, 1784.

52PEDRO FERNANDEZ DE VELASCO, Seguro de Tordesillas; Milà, 1611.

53PEDRO FERNANDEZ DE VELASCO, Seguro de Tordesillas, Segona Edició, Madrid, 1784.

54http://www.histo.cat/principal/Torre-de-Silla-o-Tordesillas-

55http://www.tordesillas.net/webs/inicio.php?cont=1&id=2&cat=3&orden=0

56http://www.elmundo.es/elmundo/2010/12/09/castillayleon/1291889166.html

57http://marsmuseu.es/els-jaciments/

58http://www.elpuntavui.cat/noticia/article/5-cultura/19-cultura/698064-la-vila-de-silla-va-ser-romana-i-molt-rica-segons-sha-sabut-ara.html

59http://www.tordesillas.net/webs/inicio.php?cont=1&id=8&cat=4

60LUCIO MARINEO SICULO, De las cosas ilustres i excelentes de España; Alcalá de Henares, 1539, foli XV.

61http://www.inh.cat/arxiu/vid/1a-Universitat-Nova-Historia/Pep-Mayolas-Valencia,-capital-de-la-Nacio-Catalana.-1479-1573

62JORDI BILBENY, Petit Manual de la Descoberta Catalana d'Amèrica; Llibres de l'Índex, Barcelona, 2011.

63http://www.silla.es/silla-ciutat/el-poble/patrimoni-historic

64Ídem.

65ÁNGEL GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, "De nuevo sobre el Palacio del Rey don Pedro I en Tordesillas"; p. 8. http://www.patrimonionacional.es/sites/default/files/publicaciones/art171-1.pdf

66MIGUEL ÁNGEL ZALAMA, "Vida cotidiana y arte en el palacio de la reina Juana I en Tordesillas"; Estudios y Documentos, 58, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2000.

http://www.cervantesvirtual.com/bib/historia/CarlosV/zalama.shtml

67Ídem.